

DE VROUWENKRING VAN MEVROUW TAN

*Ter nagedachtenis aan Marina Bokelman,
tweede moeder, genezer, folklorist, borduurster*

Noot van de auteur

Dit verhaal begint in 1469, in het vijfde jaar van het bewind van de Chenghua-keizer, toen Tan Yunxian acht jaar oud was. De titel van haar boek, *Gevarieerde optekeningen van een vrouwelijke arts*, is in de loop der tijd op verschillende manieren in het Engels vertaald: *The Sayings of a Woman Doctor*, *Miscellaneous Records of a Female Doctor*, en *The Comments of a Female Physician*.

Ik heb hier de traditie aangehouden om woorden die betrekking hebben op de Chinese geneeskunde en een specifieke semantische betekenis met een hoofdletter te schrijven, bijvoorbeeld in het geval van bloed en Bloed. Het eerste systeem waarmee de Chinese taal in het Latijnse alfabet kon worden geschreven, werd door Matteo Ricci en Michele Ruggieri ontwikkeld tussen 1583 en 1588, lang na de gebeurtenissen in deze roman. Voor de transliteratie van Chinese woorden heb ik hier het pinyin-systeem gebruikt, dat in 1979 door de Volksrepubliek China werd aangenomen en in 1982 internationaal werd aanvaard.

En tot slot: misschien ben je niet bekend met de tradities van de Chinese geneeskunde en het is zeker niet aan mij om daar op deze plaats vóór of tegen te pleiten, maar ik hoop dat je dit verhaal zult weten te plaatsen in het grotere geheel van de tijd en de wereld waarin het zich afspeelt. Columbus kreeg Amerika pas eenendertig jaar na de geboorte van Tan Yunxian in zicht en de Engelse nederzetting Jamestown in wat nu de Verenigde Staten is, werd pas eenenvijftig jaar na haar dood gesticht. In de tijd waarin Tan Yunxian praktijk hield, beschouwde de westerse geneeskunde ziekte als een verstoord

evenwicht of een corruptie van de vier voornaamste lichaamssappen – bloed, slijm, gele gal en zwarte gal – of als vergelding voor zonden die de patiënt zou hebben begaan. De meeste westerse medicijnen werden gemaakt van alcohol en kruiden, en aderlaten met bloedzuigers was de norm.*

* Voor details over de Grote Ming en de geschiedenis van China heeft de vertaler onder meer dankbaar gebruikgemaakt van *Het hemels mandaat* door Barend J. ter Haar (Amsterdam University Press, 2010) en voor de traditionele geneeskunde van het *Handboek Chinese geneeswijzen* door Ted J. Kaptchuk (Servire, 1988–2001).

Voorwoord bij *Gevarieerde optekeningen van een vrouwelijke arts*

Ons oude land heeft veel beroemde artsen voortgebracht, van wie sommige vrouwen waren. Het is een grote eer voor onze familie dat mijn nicht, mevrouw Tan Yunxian, een boek heeft geschreven over de levensreddende behandeling van allerlei ziekten. De grote arts Sun Simiao schreef: 'Vrouwen zijn tien keer moeilijker te genezen dan mannen.' Niet alleen vanwege yin en yang, of vanwege het feit dat mannen in de buitenwereld leven en vrouwen in de binnenkamers, maar vooral omdat vrouwen zwanger worden, bevallen en maandelijks bloed verliezen. Daarnaast hebben zij andere temperamenten en emoties dan mannen.

Mijn nicht blonk uit in de behandeling van vrouwen, omdat zij het verdriet én de vreugde kende van wat het betekent om een vrouw te zijn op deze aarde.

Ru Luan

*Jinshi Jidi cum laude bij keizerlijk decreet
Grootmeester van gerechtelijke precedenten
Hoofd van de keizerlijke cavalerie*

Deel I

Melkjaren

Het vijfde jaar van het bewind van
de Chenghua-keizer (1469)

Leven is...

‘Waar je ook woont en hoe rijk of arm je ook bent, of je nu duizend jaar geleden leefde of over duizend jaar – de vier fasen van een vrouwenleven blijven hetzelfde,’ zegt Eerbiedwaardige Mevrouw. ‘Jij bent een klein meisje, dus je bent nog in je melkjaren. Als je vijftien wordt, kom je in je haarspeldjaren. Dan kan de wereld aan de manier waarop we je haar opsteken zien dat je de huwbare leeftijd hebt.’ Ze glimlacht me toe. ‘Vertel eens, dochter, wat komt er daarna?’

‘Rijst-en-zoutjaren,’ antwoord ik plichtsgetrouw, maar mijn gedachten dwalen af. Mijn moeder en ik zitten samen op porseleinen krukjes in een overdekte gaanderij langs de binnenplaats van ons huis. Het is moessontijd, dus is het stukje hemel dat ik kan zien zwaar van grijze wolken en de lucht is vochtig en verstikkend. Twee kleine sinaasappelboompjes groeien naast elkaar in bijpassende potten. In andere potten staan orchideeën, hun stengels doorgebogen onder het gewicht van hun bloemen. Er komt regen, maar tot die tijd kwetteren de vogels in de ginkgoboom die op zomerse dagen voor wat verkoeling zorgt, en ik kan de zee ruiken – al heb ik die alleen op schilderijen gezien. Al die geuren verdoezelen echter niet de onaangename geur van de voeten van Eerbiedwaardige Mevrouw.

‘Je bent met je gedachten ergens anders.’ Haar stem klinkt even broos als haar lichaam oogt. ‘Je moet beter opletten.’ Ze buigt zich naar voren en pakt een van mijn handen. ‘Heb je pijn vandaag?’ Als ik knik, zegt ze: ‘De herinnering aan de pijn die je hebt gevoeld bij het binden van je voeten zal nooit echt verdwijnen. Tot aan je dood zullen er dagen zijn waarop die pijn je zal bezoeken – als je te lang hebt

gestaan, of te ver hebt gelopen, als het weer verandert, als je niet goed voor je voeten zorgt...’ Meelevend knijpt ze even in mijn hand. ‘Als ze kloppen of steken van de pijn, vergeet dan niet dat die pijn op een dag een bewijs van liefde zal zijn voor je echtgenoot. Je ergens anders op concentreren is een goede afleiding.’

Mijn moeder is wijs, en daarom noemt iedereen in ons huishouden – inclusief mijn broertje Yifeng en ik – haar Eerbiedwaardige Mevrouw, de eretitel die zij draagt als echtgenote van iemand met de hoge rang van mijn vader. Ze merkt dat ik afgeleid ben, maar ik zie dat zij dat net zo goed is. Ergens horen we een vrouw zingen. Het zal juffrouw Zhao zijn, mijn vaders concubine, die mijn vader en zijn gasten vermaakt.

‘Je weet hoe je je moet concentreren... als je wilt,’ vervolgt mijn moeder uiteindelijk. ‘Dat vermogen – om ergens helemaal in op te gaan – is onze redding.’ Ze zwijgt even, terwijl de bulderende lach van de mannen – de stem van mijn vader schalt helder in het waarderende koor – als een mist om ons heen wervelt. Dan vraagt ze: ‘Zullen we doorgaan?’

Ik haal diep adem. ‘Rijst-en-zoutjaren zijn de belangrijkste jaren in het leven van een vrouw. Dan zal ik druk zijn met echtelijke en moederlijke plichten...’

‘Zoals ik daar nu druk mee ben.’ Eerbiedwaardige Mevrouw kantelt even sierlijk haar hoofd, zodat de gouden en jaden spelden en sieraden in haar wrong zachtjes rinkelen. Wat is ze bleek, en zo elegant. ‘Elke dag moet vroeg beginnen. Ik sta voor zonsopgang op, reinig mijn gezicht, spoel mijn mond met geurige thee, verzorg mijn voeten, kap mijn haar en maak mijn gezicht op. Dan ga ik naar de keuken om te kijken of de bedienden het vuur hebben opgestookt en het ontbijt bereiden.’

Ze laat mijn hand los en zucht, alsof ze uitgeput raakt van de inspanning die het vergt om zoveel woorden uit haar mond te krijgen. Ze haalt diep adem voordat ze vervolgt: ‘Die verantwoordelijkheden onthouden is belangrijk voor je opvoeding, maar je leert ook door

te observeren hoe ik toezicht houd op het dagelijks werk: hout en water halen, een dienstmeisje op haar plompe voeten naar de markt sturen, ervoor zorgen dat kleding – ook die van juffrouw Zhao – wordt gewassen, en zoveel andere dingen die essentieel zijn voor het voeren van een huishouden. Goed, wat nog meer?’

Dit onderwijst ze me allemaal al vier jaar, en ik weet welk antwoord ze wil horen. ‘Leren borduren, op de citer spelen en *Spreuken voor vrouwen* uit mijn hoofd leren...’

‘En andere teksten, zodat je tegen de tijd dat je naar het huis van je echtgenoot gaat, begrijpt wat je moet doen en laten.’ Ze gaat wat verzitten op haar kruk. ‘Uiteindelijk kom je in de jaren van het rustig stilzitten. Weet je wat dat betekent?’

Misschien komt het door de pijn, maar bij de gedachte aan de droeve eenzaamheid van het stilzitten springen er tranen in mijn ogen. ‘Die tijd komt als ik geen kinderen meer ter wereld kan brengen...’

‘En strekt zich uit tot het weduwschap. Als jij degene bent die niet sterft en wacht tot de dood je herenigt met je gemaal. Dat is...’

Er komt een dienstmeisje binnen met een schotel hapjes voor de lunch, zodat mijn moeder en ik onze lessen zonder onderbreking kunnen voortzetten. Twee uur later vraagt Eerbiedwaardige Mevrouw me om de regels te herhalen die we hebben doorgenomen.

‘Bij het lopen draai ik niet met mijn hoofd,’ declameer ik zonder te protesteren. ‘Bij het praten doe ik mijn mond niet wijd open. Bij het opstaan ruis ik niet met mijn rokken. Ik lach niet hardop bij vrolijkheid. Ik verhef mijn stem niet bij boosheid. Ik onderdruk elk verlangen om me buiten de binnenkamers te begeven; dat zijn de vrouwenvertrekken.’

‘Heel goed,’ zegt Eerbiedwaardige Mevrouw pijnlijk. ‘Ken altijd je plaats in de wereld. Als je die regels volgt, zul je opgroeien tot een oprecht en fatsoenlijk mens.’ Ze sluit haar ogen. Zij lijdt zelf ook pijn. Alleen is zij een echte dame, en die praten daar niet over.

Een kreet van mijn broertje onderbreekt ons gedeelde moment van stilte. Yifeng holt over de binnenplaats. Zijn moeder, juffrouw Zhao